

MATEUSZ IHNATOWICZ

Instytut Dziedzictwa Solidarności
w Gdańsku
ORCID: 0000-0002-8059-101X

Sprawy operacyjne aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej wymierzone w jezuitów Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej (1953-1989)

DOI: doi.org/10.26142/stgd-2020-029

Streszczenie: W artykule przedstawiono różnorodne sprawy operacyjne, jakie aparat bezpieczeństwa w okresie Polski Ludowej prowadził przeciwko jezuitom z poszczególnych placówek Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego. Wiedzę w tym zakresie uzyskano na podstawie wieloletnich badań i analizy dokumentów pozostawionych przez Służbę Bezpieczeństwa w archiwach Instytutu Pamięi Narodowej. W artykule wymieniono obszary zainteresowania aparatu bezpieczeństwa zakonem jezuitów, jak również poszczególnymi zakonnikami. Z analizy dokumentacji wynikało, że resort bezpieczeństwa chciał poznać całokształt życia zakonnika. W przeważającej mierze aparat bezpieczeństwa interesowała bieżąca praca duszpasterska i kontakty z różnymi grupami społecznymi na wielu płaszczyznach.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zakon jezuitów, Kościół rzymskokatolicki, Polska Rzeczpospolita Ludowa, komunizm, najnowsza historia Polski.

Operational Matters of the Security Apparatus of the Polish People's Republic Against Jesuits in the Greater Poland-Masovia Province (1953-1989)

Abstract: The article presents various operational cases that the security apparatus brought against the Jesuits from particular outposts of the Greater Poland-Masovia Province of the Society of Jesus in People's Poland. Knowledge in this area was obtained on the basis of many years of research

and analysis of documents lodged by the Security Service in the archives of the Institute of National Remembrance. The article lists areas of interest of the security apparatus in the Jesuit order, as well as in individual members of the Society. Analysis of the documentation showed that the Ministry of Security wanted to know the whole life of members of the order. Above all, the security apparatus was interested in current pastoral work and contacts with various social groups on many levels.

Keywords: security, Jesuit Order, Roman Catholic Church, Polish People's Republic, Communism, the recent history of Poland.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest ukazanie wielkiego zainteresowania aparatu bezpieczeństwa jezuitami z placówek Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego w okresie Polski Ludowej w latach 1953-1989. Wiedzę na temat jezuitów uzyskano w wyniku analizy różnych sprawozdań i zestawień aparatu bezpieczeństwa. Artykuł wymienia różne rodzaje spraw operacyjnych, które wymierzono w jezuitów oraz przyczyny ich założenia. W prezentowanej publikacji pomijano kwestie agenturalne i nie badano kartotek oraz zapisów ewidencyjnych. Skupiono się na samej dokumentacji pozostawionej przez resort bezpieczeństwa. W artykule wyszczególniono punktowo sprawy operacyjne dla lepszej przejrzystości. Nie udało się dotrzeć do spraw operacyjnych z lat czterdziestych XX w.

Wstęp

Filip Musiał „sprawę operacyjną” definiuje szeroko jako: „planowy i aktywny sposób operacyjnego zbierania danych o osobie, grupie osób, środowisku, fakcie, zjawisku, wydarzeniu, procesie lub zagadnieniu, które pozostawały w zainteresowaniu operacyjnym UB/SB”¹⁸. Natomiast Roman Graczyk proponuje rozumieć „sprawę operacyjną” zwyczajnie jako: „formalne postępowanie prowadzone przez SB, odpowiednik śledztwa prokuratorskiego”¹⁹. Podsumowując, sprawa operacyjna była podstawową formą pracy operacyjnej SB²⁰, której charakter, nazewnictwo i sposób prowadzenia regulowały wewnętrzne instrukcje aparatu bezpieczeństwa. Kategorie

¹⁸ F. Musiał, *Podręcznik bezpieczeństwa, Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970-1989)*, Kraków 2007, s. 346.

¹⁹ R. Graczyk, *Tropem SB. Jak czytać teczki*, Kraków 2007, s. 27.

²⁰ Ł. Kamiński, *Lingua securitatis*, w: *Wokół teczek bezpieczeństwa – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006, s. 397.

spraw operacyjnych aparatu bezpieczeństwa z lat 1945-1989 podał w załączniku do wstępu edycji instrukcji resortu bezpieczeństwa Tadeusz Ruzikowski²¹. Poniżej zaprezentowano również kategorie spraw operacyjnych założone na jezuitów, które nie znalazły odzwierciedlenia w tejże instrukcji. Dlatego też kategorie spraw operacyjnych zostały zaznaczone w cudzysłowie, jako cytaty z dokumentów.

1. Sprawy operacyjne prowadzone wobec zakonników wymienionych z imienia i nazwiska

Według informacji Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP) w 1955 r. w odniesieniu do całego zakonu jezuitów w Polsce prowadzono 38 „spraw ewidencji obserwacyjnej”, w tym 7 „spraw aktywnego rozpoznania”. KdsBP utyskiwał, że sprawy nie były rozpracowywane: „z należytą aktywnością z uwagi na niedostateczną ilość agentury, stąd też nieraz ciągną się bardzo długo bez widocznych postępów”²².

Według tego wykazu jezuitów z Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej rozpracowywano w następujących sprawach:

- O. Stanisław Bajko od 20 maja 1955 r. był rozpracowywany w ramach „sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej” nr 59, ponieważ zajmował się młodzieżą akademicką i utrzymywał kontakty z inteligencją.
- O. Leona Nowaka rozpracowywano od 14 kwietnia 1959 r. w ramach „sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej” nr 1366 w związku z jego działalnością w duszpasterstwie akademickim.
- Z tego samego powodu od 21 maja 1955 r. rozpracowywano o. Józefa Majkowskiego w „sprawie ewidencyjno-obserwacyjnej” nr 69.
- O. Tadeusza Boguckiego rozpracowywano od 23 maja 1955 r. w „sprawie ewidencyjno-obserwacyjnej” nr 72 z powodu utrzymywania kontaktów z inteligencją.
- O. Alojzy Chrobak został od 20 maja 1955 r. objęty „sprawą ewidencyjno-obserwacyjną” nr 61, gdyż w przeszłości jako rekolekcjonista głosił wrogie kazania.
- O. Jan Korewa został 23 maja 1955 r. figurantem „sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej” nr 70 z powodu kontaktów z inteligencją techniczną.

²¹ T. Ruzikowski, *Wstęp*, w: *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945-1989)*, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 20.

²² AIPN BU 01283/1100, *Informacja dot. zakonu jezuitów (Towarzystwo Jezusowe)*, k. 93-108, Warszawa 23 XII 1955, k. 101 (pdf).

- O. Jan Charytański był od 3 kwietnia 1956 r. rozpracowywany w „sprawie ewidencyjno-obszaryjnej” nr 1049 z powodu pracy z młodzieżą akademicką i inteligencją.
- O. Jan Piwiński od 21 maja 1955 r. znalazł się w „sprawie ewidencyjno-obszaryjnej” nr 71 z powodu kontaktów z osobami świeckimi²³.

Według innej pozostawionej dokumentacji wytoczono następujące sprawy przeciwko zakonnikom:

- Od 1953 r. Sekcja II Wydziału XI WUBP w Lublinie prowadziła „wstępno-agenturalne rozpracowanie” o. Jerzego Mirewicza o krypt. „Jezuita”²⁴, bowiem podejrzewała go o współpracę z Międzynarodowym Biurem Antykomunistycznym w okresie okupacji²⁵. W 1955 r. sprawę przekształcono na „sprawę agenturalną na osobę”²⁶ i znalazła się ona w gestii zastępcy naczelnika Wydziału VI. Aparat bezpieczeństwa informował, że: „są poważne trudności w zebraniu dowodów wrogiej działalności figuranta” i uważał, że błędnie ją zakwalifikowano, w związku z tym proponował przekształcić ją w „sprawę ewidencyjno-obszaryjną”²⁷. O. Jerzy Mirewicz był też jako krypt. „Klecha” obiektem obserwacji Sekcji I Wydziału „A” WUBP w Lublinie / Sekcji I Wydziału „B” WUdsBP w Lublinie w latach 1953-1956²⁸.

²³ AIPN BU 01283/1069, *Wykaz spraw prowadzonych po zagadnieniu zakonów męskich*, Warszawa 4 XI 1959, k. 83-84 (pdf).

²⁴ AIPN BU 01283/1106, *Postanowienie o założeniu wstępno-agencyjnego rozpracowania na ks. jezuitę Mirewicza Jerzego-Bronisława pod krypt. „Jezuita”*, Lublin 24 VIII 1953, k. 217 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Raport o wszczęciu wstępno-agencyjnego rozpracowania na ks. jezuitę Mirewicza Jerzego-Bronisława*, Lublin 24 VIII 1953, k. 218-221 (pdf).

²⁵ AIPN BU 01283/1062, *Sprawy agenturalne na osobę*, [brak miejsca i daty], k. 48 (pdf).

²⁶ AIPN BU 01283/1106, *Notatka służbowa dot. przekwalifikowania wstępno-agencyjnego rozpracowania krypt. „Jezuita” na sprawę agenturalną na osobę*, Lublin 16 VI 1955, k. 222 (pdf); AIPN BU 01283/903, *Zestawienie założonych spraw w I-ym półroczu 1955 roku*, Warszawa 11 VII 1955, k. 490-498 (pdf).

²⁷ AIPN BU 01283/1062, *Stan pracy na odcinku rozpracowanie wrogiej działalności zakonów*, [brak miejsca i daty], k. 288-303 (pdf).

²⁸ AIPN BU 01283/1106, *Relacja*, Lublin 18 IX 1953, k. 321 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat rozpoczętej obserwacji za obiektem „Klecha” z dn. 10 IX 53 r. od godz. 7-ej do 21*, Lublin 18 IX 1953, k. 322-323 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat z obserwacji za obiektem „Klecha” z dn. 11 IX 53 r. od godz. 24.00 do 22.00*, Lublin 18 IX 1953, k. 324 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat z obserwacji za obiektem „Klecha” z dn. 12 IX 53 r. od godz. 6.00 do 21.00*, Lublin 18 IX 1953, k. 325 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Zadanie (na przeprowadzenie obserwacji)*, Lublin [brak daty dziennej] 1954, k. 329-330 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat rozpoczętej obserwacji za obiektem „Klecha” z dnia 21 V 55 r. od godz. 7.30 do godz. 22.00*, Lublin 22 V 1955, k. 331-332 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat rozpoczętej obserwacji za obiektem „Klecha” z dnia 24 V 1955 r. od godz. 7.30 do godz. 22.00*, Lublin 25 V 1955, k. 333 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat rozpoczętej obserwacji za obiektem „Klecha” z dnia 25 V 55 r. od godz. 7.30 do godz. 22.00*, Lublin 25 V 1955, k. 334 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat rozpoczętej obserwacji za obiektem „Klecha” z dnia 26 V 55 r. od godz. 7.30 do godz. 22.00*, Lublin 27 V 1955, k. 335-336 (pdf); AIPN BU

- W 1954 r. Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Łodzi założył „sprawę ewidencyjno-agencyjną” o krypt. „Szpieg” na jezuitę o. Wincentego Głowę z powodu skupiania wokół siebie młodzieży oraz zniechęcania jej do wstępowania do Związku Młodzieży Polskiej²⁹.
- W ramach „sprawy agenturalnej na osobę” o krypt. „Administrator”³⁰, założonej na jezuitę o. Kazimierza Maciejewskiego przez WUdSBP w Łodzi 24 sierpnia 1955 r., rozpracowywano go z powodu kontaktów z zagranicą i podejrzenia, że pod osłoną kultu religijnego prowadzi wrogą działalność³¹.
- Od 18 lutego 1957 r. Wydział III KWMO SB w Bydgoszczy prowadził „sprawę ewidencyjno-obszerną” o krypt. „Grom” na superiora jezuitów w Toruniu o. Waleriana Kawskiego, ponieważ był: „wpływową jednostką wśród kleru miasta Torunia na odcinku organizowania pracy klerykalnej wśród społeczeństwa Torunia, a młodzieży w szczególności”³².
- Od 28 grudnia 1957 r. pod obserwacją w „sprawie ewidencyjno-obszerną” o krypt. „Znajomy” znajdował się superior o. Władysław Wantuchowski. W charakterystyce SB pisze, że zakonnik był: „wrogiem wszelkich przemian zachodzących w PRL”, a ponadto wywierał poważny wpływ na bydgoską inteligencję i utrzymywał kontakty z pracownikami administracji państwowej³³.
- W informacji Wydziału III KWMO SB w Bydgoszczy z października 1959 r. dowiadujemy się, że o. Longin Szymczukiewicz, duszpasterz akademicki w Toruniu, był figurantem „sprawy ewidencyjno-obszerną” o krypt. „Podopieczny” Grupy IV w KWMO w Bydgoszczy³⁴.
- Mjr J. Wojciechowski z Wydziału V Departamentu III MSW w dokumencie z 1960 r. stwierdził, że na jezuitę o. Józefa Ogłoskę SB w Kielcach założyła „sprawę ewidencyjno-obszerną”³⁵ o krypt. „Jezuita”³⁶ i nr. 557.

01283/1106, *Relacja, Do Naczelnika Wydziału VI-go w Lublinie*, Lublin 30 IV 1956, k. 339 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat w sprawie obserwacji „Klechy”*, Lublin 17 IV 1956, k. 341-342 (pdf); AIPN BU 01283/1106, *Komunikat w sprawie obserwacji „Klechy”*, Lublin 19 IV 1956, k. 343 (pdf).

²⁹ AIPN BU 01283/1105, *Wyciąg ze sprawozdania WUBP Łódź za miesiąc luty 54 r.*, [brak miejsca i daty], k. 23 (pdf); AIPN BU 01283/1105, *Raport specjalny. Do Departamentu V-go M.B.P. Naczelnikowi Wydziału V-go w Warszawie*, Łódź 23 VII 1952, k. 35-36 (pdf).

³⁰ AIPN BU 01283/1102, *Analiza sprawy agenturalnej krypt. „Administrator”*, Łódź 22 VIII 1955, k. 196-200 (pdf).

³¹ AIPN BU 01283/1062, *Sprawy agenturalne na osobę*, [brak miejsca i daty], k. 48 (pdf).

³² AIPN BU 01283/1069, [Do] *Naczelnik Wydziału V Departamentu III MSW w Warszawie*, Bydgoszcz 19 X 1959, k. 17 (pdf).

³³ Tamże, k. 16-19 (pdf).

³⁴ AIPN BU 01283/1065, cz. 1, *Informacja odnośnie działalności kleru zakonnego*, Bydgoszcz 28 X 1959, k. 216-228 (pdf).

³⁵ AIPN Ki 015/730, t. 4, *Plan pracy na okres od 1 IV do 31 V 1960 r. po pionie zakonów męskich i żeńskich na terenie województwa kieleckiego*, Kielce 1 III 1960, k. 176-178.

³⁶ AIPN Ki 015/730, t. 4, *Spis osób figurujących w sprawie*, [brak miejsca i daty], k. 89.

- O. Waław Jaziewicz od 9 stycznia 1961 r. był figurantem „sprawy obserwacji operacyjnej” o krypt. „Literat” z tego powodu, że w 1948 r. został skazany na 25 lat więzienia za udział w organizacji poakowskiej, a aktualnie złośliwie krytykował stosunki panujące w PRL i ZSRR³⁷.
- O. Ryszard Szurgociński był w 1970 r. figurantem „sprawy operacyjnej” o krypt. „Blondyn” nr 6927/69 założonej w Bydgoszczy³⁸. Po ustaleniu, że aktualnie przebywa w Świętej Lipce³⁹, w ślad za nim przekazano teczkę „sprawy operacyjnej” krypt. „Blondyn” oraz teczkę ewidencji operacyjnej nr 31923 wraz z podteczką⁴⁰.
- Kpt. T. Pilawski, zastępca naczelnika Wydziału III informował, że 9 lipca 1959 r. założył na o. Walentego Kazika przebywającego w Otwocku „sprawę ewidencyjno-obserwacyjną” o nr. 2716 z powodu podejrzanych kontaktów z zagranicą⁴¹.
- Z wykazu spraw, które przekazał oficer operacyjny J. Jasiński w 1959 r. do Naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW w Warszawie wynika, że Grupa I Wydziału III KWMO w Łodzi założyła 18 sierpnia 1959 r. „sprawę ewidencyjno-obserwacyjną” o nr. 1897 krypt. „Wiedza” na superiora o. Waławę Niedźwiadka oraz na duszpasterzy akademickich o. Huberta Czumę i o. Zbigniewa Frączkowskiego z uwagi na to, „że figuranci sprawy prowadzą ożywioną działalność duszpasterską wśród młodzieży akademickiej i inteligencji na terenie Łodzi”⁴².
- W 1956 r. Sekcja II Wydziału VI w Lublinie prowadziła cztery „sprawy ewidencyjno-obserwacyjne” na czterech jezuitów: superiora o. Tadeusza Andersohna⁴³ za wrogą treść kazań, duszpasterza akademickiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego o. Stefana Miecznikowskiego za wychowywanie młodzieży w duchu nienawiści do państwa komunistycznego, o. Stefana

³⁷ AIPN BU 01283/1109, [Do] *Naczelnik Wydziału V Dep. III MSW w Warszawie*, Bydgoszcz 9 II 1961, k. 81 (pdf).

³⁸ AIPN By 069/1262, t. 1, [Do] *I Zastępca Komendanta Powiatowego MO d/s Służby Bezpieczeństwa w Kętrzynie*, Bydgoszcz 18 II 1970, k. 276 (pdf).

³⁹ AIPN By 069/1262, t. 1, [Do] *Naczelnik Wydziału IV KWMO ds. Bezpieczeństwa w Bydgoszczy*, Kętrzyn 28 II 1970, k. 277 (pdf); AIPN By 069/1262, t. 1, *Wyciąg z doniesienia tw. „Ostrożny” z dnia 5.01.1970 r.*, [brak miejsca i daty], k. 275 (pdf).

⁴⁰ AIPN By 069/1262, t. 1, [Do] *Naczelnik Wydziału „C” KWMO w miejscu*, Bydgoszcz 11 III 1970, k. 278-279 (pdf).

⁴¹ AIPN BU 01283/1069, *Pismo do Naczelnika Wydziału V-go Dep. III-go MSW*, Warszawa 1959, k. 85-86 (pdf).

⁴² AIPN BU 01283/1069, *Wykaz spraw prowadzonych na kler zakonny przez Gr. I Wydz. III*, [Łódź 22 X 1959], k. 54 (pdf).

⁴³ „Sprawa ewidencyjno-obserwacyjna” na superiora o. Tadeusza Andersohna o nr. 1511 była prowadzona od 7 grudnia 1955 r. z powodu jego aktywności w Armii Krajowej w czasie okupacji niemieckiej, zob. AIPN BU 01283/1069, *Do Naczelnika Wydziału V-ego Departamentu III-go MSW w Warszawie*, Lublin 22 X 1959, k. 49-50 (pdf).

Śliwińskiego, za szkalowanie w kazaniach ustroju Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, o. Czesława Domaradzkiego, byłego ekonomy Prowincji (który odbył karę więzienia za „handel obcą walutą”), za nielegalne utrzymywanie kontaktów z zagranicą. „Sprawę ewidencyjno-obszernyjną” na superiora zamierzano przekształcić na „sprawę aktywnego prowadzenia”⁴⁴.

- Według informacji Wydziału III KWMO w Lublinie w 1959 r. o. Tomasz Rostworowski był figurantem „sprawy ewidencyjno-obszernyjnej”, bowiem organizował co miesiąc konferencje religijne dla inteligencji Lublina w kaplicy sióstr urszulanek⁴⁵. Parę lat później został objęty „sprawą obszernyjki operacyjnej” o krypt. „Omega”, co wynika z jego charakterystyki sporządzonej w 1963 r.⁴⁶
- O. Jan Szymusiak był figurantem „sprawy rozpracowania operacyjnego” (SRO) o krypt. „Boboli”. Informacja o tym, że był on figurantem wyżej wymienionej sprawy pojawiła się w notatce służbowej ppor. mgr. Konrada Gniotka, oficera operacyjnego Wydziału I Departamentu IV MSW po przeprowadzonej z nim rozmowie 24 kwietnia 1966 r.⁴⁷ W 1968 r. plan operacyjnych przedsięwzięć do rozpracowania ważniejszych kontaktów o. Jana Szymusiaka opracował kpt. E. Stafiej, inspektor Wydziału I Departamentu IV MSW⁴⁸.
- O. Ryszard Myśliwiec był osobą rozpracowywaną w ramach „sprawy obiektowej” o krypt. „Niwa”, która w latach 1971-1980 była prowadzona na duszpasterstwo nauczycieli w Gdańsku⁴⁹.
- Wydział III KWMO w Lublinie założył na o. Huberta Czumę „sprawę operacyjnego sprawdzenia” (SOS) o krypt. „Pajęczyna” 27 lutego 1974 r. w związku z podtrzymywaniem przez niego kontaktów z osobami z Lublina⁵⁰.
- SOR o krypt. „Fanatyk” na o. Huberta Czumę w latach 1979-1988. Wydział IV KWMO w Radomiu odnowił 24 września 1979 r. „sprawę operacyjnego rozpracowania” o nr. 5196 krypt. „Fanatyk”⁵¹ na o. Huberta Czumę, który w ramach dyspozycji prowincjała został skierowany do Radomia, gdzie zjawił

⁴⁴ AIPN BU 01283/1062, *Sprawy ewidencyjno-obszernyjne*, [brak miejsca i daty], k. 53-55 (pdf).

⁴⁵ AIPN BU 01283/1109, *Informacja*, Lublin 24 II 1959, k. 328-330 (pdf).

⁴⁶ AIPN BU 01283/1122, *Charakterystyka figuranta sprawy obszernyjki operacyjnej krypt. „Omega”*, Warszawa 1963, k. 16-18 (pdf).

⁴⁷ AIPN BU 01283/1107, cz. 2, *Notatka służbowa*, Warszawa 23 IV 1966, k. 618-634 (pdf).

⁴⁸ AIPN BU 01283/1107, cz. 2, *Plan operacyjnych przedsięwzięć do rozpracowania ważniejszych kontaktów ks. zakonnego – jezuitów – Jana SZYMUSIAKA ze sprawy krypt. „Boboli”*, Warszawa 18 III 1968, k. 613-615 (pdf).

⁴⁹ J. Wąsowicz, *Jak gdańska SB inwigilowała duszpasterstwa stanowo-zawodowe. Kryptonim „Niwa”*, w: *Kościół w godzinie próby 1945-1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, red. T. Balon-Mrocza - J. Szarek, Kraków 2006, s. 359.

⁵⁰ AIPN Lu 020/331, *Meldunek oper. 479/74*, Lublin 28 XI 1975, k. 33.

⁵¹ SOR o tym kryptonimie i nr 13493 została założona w Kaliszu w 1972 r. Zob. AIPN BU 0608/278, *Plan przedsięwzięć operacyjnych w sprawie operacyjnego rozpracowania krypt. „Fanatyk” nr rej. 5196*, Radom 28 II 1980, k. 16 (pdf).

się 1 września 1979 r.⁵² W 1980 r. „sprawę kontrolną operacyjnego rozpracowania” o krypt. „Fanatyk” o nr. 58993 założył Wydział III Departamentu IV MSW w Warszawie⁵³. SOR zamknięto 25.02.1988 r. Starszy inspektor kpt. W. Dubielisz z Wydziału III Departamentu IV MSW w Warszawie: „proponuje wyrejestrowanie z ewidencji Wydz. I Biura »C« MSW sprawę kontrolną nr 58993 oraz złożenie zebranych materiałów do archiwum Biura »C« na okres 5 lat”. Na co uzyskał zgodę naczelnika Wydziału III Departamentu IV MSW w Warszawie⁵⁴.

- O. Tadeusz Pawlicki był w latach 1981-1985 rozpracowany przez Wydział IV KWMO/WUSW Gdańsk w ramach SOR o krypt. „Kondor”⁵⁵.
- SOR o krypt. „Aktywny” na o. Przemysław Nagórskiego w 1985 r. został zatwierdzony dnia 21 lutego 1985 r. przez zastępcę szefa WUSW ds. SB w Lublinie, płk. mgr. A. Chochorowskiego⁵⁶. Zachowana dokumentacja SOR nie zawiera informacji o zamknięciu sprawy.
- SOR o krypt. „Niepoprawny” na o. Stefana Miecznikowskiego z lat 1980-1989. W tych latach Wydział IV KWMO/WUSW w Łodzi prowadził wyżej wymieniony SOR o nr. 43427. Wydział III Departamentu IV MSW prowadził „sprawę kontrolną” o nr. 5562/k. Podstawę rozpracowania uzasadniono następująco: „O. Miecznikowski jest zakonnikiem o wybitnie wrogiej postawie wobec PRL i całego systemu socjalistycznego. Stanowisko to prezentuje przez cały okres swej pracy duszpasterskiej tj. od 1945 r.”⁵⁷. SOR zamknięto w 1988 r. Ostatni dokument w sprawie informuje przy okazji o tym, że na jezuitów w Łodzi prowadzona jest „sprawa obiektowa krypt. »Bystrzy« nr 6812”.
- SOR o krypt. „Aktywny” na o. Stefana Dzierżka w latach 1983-1986. „Sprawę operacyjnego rozpracowania” przeciw o. Stefanowi Dzierżkowi o nr. ewid. 11765 wszczęto w 1983 r. w Kaliszu, ponieważ był on: „inspiratorem i organizatorem imprez kościelnych o wydźwięku politycznym”. W archiwum MSW zachowała się teczka „SOR Kontrolna” o nr. 5465/K krypt. „Aktywny” o nr. ewid. 83831⁵⁸. Sprawę zamknął jesienią w 1986 r. Wydział IV Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych (WUSW) w Piotrkowie Trybunalskim wraz z Wydziałem III

⁵² AIPN BU 0608/278, *Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego rozpracowania*, Radom 14 IX 1979, k. 11-14 (pdf).

⁵³ AIPN BU 0608/278, *Notatka informacyjna*, Warszawa 26 III 1988, k. 3 (pdf).

⁵⁴ AIPN BU 0608/278, *Notatka dot. sprawy kontrolnej operacyjnego rozpracowania krypt. „Fanatyk” nr rej. 58993*, Warszawa 19 II 1988, k. 235 (pdf).

⁵⁵ S. Cenckiewicz, *Anna Solidarność. Życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki (1929-2010)*, Poznań 2010, s. 613.

⁵⁶ AIPN BU 01283/1126, *Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Aktywny*, Lublin 21 II 1985, k. 173-175 (pdf).

⁵⁷ AIPN BU 0608/277, *Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Niepoprawny” przeciwko Miecznikowski Stefan Antoni*, Łódź 18 II 1980, k. 30-36 (pdf).

⁵⁸ AIPN BU 0364/120, *Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Aktywny”*, Kalisz 28 XI 1983, k. 11-12 (pdf).

Departamentu IV MSW w Warszawie, po przeniesieniu jezuitę w 1984 r. do Piotrkowa na instruktora III probacji⁵⁹.

- SOR o krypt. „Burzyciel” w latach 1977-1982 prowadziła SB na duszpasterza akademickiego o. Władysława Wołoszyna, wykorzystując do tego całą paletę środków operacyjnych⁶⁰.

2. Sprawy operacyjne na jezuitów niewymienionych z imienia i nazwiska

Zanim przedstawię wykaz spraw operacyjnych założonych na jezuitów znajdujących się w poszczególnych placówkach Prowincji, przytoczę jeszcze kilka spraw dotyczących jezuitów, niewymienionych z nazwiska i imienia.

- Dokument Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) stwierdza w 1953 r., że do „sprawy wstępno-agencyjnej” o kryptonimie (krypt.) „Koledzy” należy: „opracować dla inf. »Skróński« legendę, celem wprowadzenia go w pierwszym etapie do środowiska jezuitów [...]”⁶¹.
- W 1953 r. w „sprawie ewidencyjno-obszernyjnej” o krypt. „Karny” na jezuitę, którego podejrzewano o szpiegostwo, aktywny był informator o ps. „P”⁶², który był eks-jezuitą⁶³. Nie zbadano, o jaką osobę chodzi.
- Wojewódzki Urząd w Gdańsku założył „sprawę agenturalnego sprawdzenia” na jezuitę, który był podejrzewany o zorganizowanie nielegalnej organizacji oraz zbieranie informacji o charakterze wywiadowczym⁶⁴.
- W czerwcu 1955 r. Wydział II Departamentu VI KdsBP założył „sprawę agenturalnego sprawdzenia” na jezuitę (działacza Narodowych Sił Zbrojnych), którego podejrzewano o współudział w zabójstwach dokonanych na członkach Gwardii Ludowej i działaczach lewicowych w czasie okupacji. Resort stał na stanowisku, że sprawa powinna być skierowana do prokuratora⁶⁵.

⁵⁹ AIPN BU 0364/120, *Wniosek o zakończenie sprawy kontrolnej operacyjnego rozpracowania*, Warszawa 4 XI 1986, k. 8 (pdf).

⁶⁰ T. Chinciński, *Aparat bezpieczeństwa wobec zakonu jezuitów w Toruniu i Bydgoszczy w latach 1945-1989. Metody pracy operacyjnej i strategia działania*, „Ateneum Kapłańskie” 144 (2005), s. 6-26.

⁶¹ AIPN BU 01283/1063, *Plan pracy Wydziału II Dep. XI MBP na m-c wrzesień 1953 r.*, Warszawa 2 IX 1953, k. 20-23 (pdf).

⁶² AIPN BU 01283/1062, *Sprawy ewidencyjno-obszernyjne*, [brak miejsca i daty], k. 53-55 (pdf); AIPN BU 01283/1063, *Plan pracy Wydziału II Dep. XI MBP na czerwiec 1953 r.*, Warszawa 5 VI 1953, k. 16-19 (pdf).

⁶³ AIPN BU 01283/1062, *Ilość sieci po linii zakonów męskich i żeńskich*, [brak miejsca i daty], k. 309-311 (pdf).

⁶⁴ AIPN BU 01283/1062, *Sprawy agenturalnego sprawdzenia*, [brak miejsca i daty], k. 49-52 (pdf).

⁶⁵ AIPN BU 01283/1062, *Sprawy agenturalnego sprawdzenia*, [brak miejsca i daty], k. 49-52 (pdf); AIPN BU 01283/1062, *Stan pracy na odcinku rozpracowanie wrogiej działalności zakonów*, [brak miejsca i daty], k. 288-303 (pdf).

- W lipcu 1955 r. Wydział II Departamentu VI KdsBP sporządził „Wykaz założonych spraw w Departamencie VI”. Wynika z niego, że jedną „sprawę agenturalnego sprawdzenia” założono na warszawskiego jezuitę zamieszkałego przy ul. Świętojańskiej za prowadzenie wrogiej działalności przeciw organizacjom lewicowym w czasie okupacji oraz 6 „spraw ewidencyjno-obszernych” na innych jezuitów warszawskich. W tym wykazie podawano jedynie, że sprawy były założone na: socjusza Prowincji, wpływowego profesora, jezuitę W. i młodego, aktywnego Ch. oraz przełożonego domu warszawskiego W⁶⁶. W dokumencie podano jedynie ich inicjały. W dalszym toku nie podjęto dalszych badań ich rozszyfrowania.
- Dnia 24 czerwca 1955 r. Urząd Stołeczny założył „sprawę agenturalnego sprawdzenia” krypt. „Meta” na jezuitę podejrzanego o zagraniczne powiązania⁶⁷. Nie podano, o jakiego chodziło jezuitę i nie podjęto badania dalszego w tym kierunku.

3. Sprawy operacyjne na placówki jezuitów Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej

Poniżej zaprezentowano sprawy operacyjne założone na poszczególne placówki Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego w Polsce.

W Warszawie:

- Kpt. K. Olech, naczelnik Wydziału II Departamentu XI MBP zlecił w ramach „sprawy obiektowej” zbieranie szczegółowych danych o 17 klerykach, którzy studiowali przy ul. Rakowieckiej w 1953 r. pod kątem ustalenia ich powiązań z organizacjami podziemnymi w czasie wojny i tuż po niej⁶⁸.
- „Sprawę wstępno-agenturalnego rozpracowania” o krypt. „Węże” na byłych członków „Misji Wschodniej” założył w 1955 r. Wydział II Departamentu VI KdsBP. Powodem jej założenia była okoliczność, że byli członkowie „Misji Wschodniej” przebywali teraz w Polsce i mogli kontynuować wrogą działalność lub być wykorzystywani przez wywiad państw imperialistycznych⁶⁹.
- Generał zakonu jezuitów podczas wizyty w Polsce w 1969 r. stał się figurantem „zabezpieczenia operacyjnego” o krypt. „Generał”. Sprawę koordynowało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW) w Warszawie⁷⁰.

⁶⁶ AIPN BU 01283/903, *Wykaz założonych spraw w Departamencie VI*, Warszawa 13 VII 1955, k. 501-503 (pdf).

⁶⁷ AIPN BU 01283/1062, *Sprawy agenturalnego sprawdzenia*, [brak miejsca i daty], k. 49-52 (pdf).

⁶⁸ AIPN BU 01283/1063, *Plan pracy Wydziału II na lipiec 1953 r.*, Warszawa 1 VII 1953, k. 30-33 (pdf).

⁶⁹ AIPN BU 01283/40, *Postanowienie o założeniu sprawy wstępno-agenturalnego rozpracowania na b. członków Misji Wschodniej*, Warszawa 18 I 1955, k. 40 (pdf).

⁷⁰ AIPN BU 0202/2, t. 1, *Informacja dot. pobytu w Polsce generała zakonu jezuitów o. Pedro Arrupe*, Warszawa 11 VI 1969, k. 17-26.

- Kierownik Grupy Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (KWMO) w Warszawie por. Z. Jabłoński wszczął 8 lipca 1972 r. „sprawę obiektową” o krypt. „Organizatorzy” na placówki zakonów męskich działające na terenie województwa warszawskiego, w tym na jezuitów w Otwocku⁷¹. Zamknięto ją 27 maja 1975 r., z powodu powstania nowego podziału administracyjnego kraju, który uniemożliwiał dalsze jej prowadzenie⁷².

W Kaliszu założono następującą sprawę:

- „Sprawa obiektowa” (SO) o krypt. „Bystry”. W ramach tej sprawy o nr. rej. 0084/75, rozpracowywano kolegium jezuitów w Kaliszu, gdzie mieścił się wówczas nowicjat Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej. Plan sprawy zatwierdził w 1977 r. starszy inspektor Wydziału IV KWMO w Kaliszu, ppor. M. Michałowski⁷³.

W Łodzi:

- Do 1955 r. Sekcja Województwa Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (WUdsBP) w Łodzi prowadziła trzy rozpracowania ewidencyjne na jezuitów związanych z „Misją Wschodnią”, ale nie uzyskała interesujących informacji na ten temat⁷⁴.
- W latach 80. XX w. łódzcy jezuita byli rozpracowywani w ramach „sprawy obiektowej” o krypt. „Bystry”. SO „została założona w celu operacyjnego rozpracowania zgromadzenia jezuickiego działającego na terenie Łodzi oraz skupionego wokół niego środowiska świeckiego z zadaniem ich neutralizacji i lojalizacji”. Z tej sprawy zachował się jedynie plan pracy na 1984 r.⁷⁵

W Lublinie:

- Lubelskie SB w 1962 r. „sprawę operacyjnej obserwacji” (SOO) o krypt. „Ciuchy” dotyczącą Duszpasterstwa Akademickiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (DA KUL) przekwalifikowało na „sprawę operacyjnego rozpracowania” (SOR). Włączono do niej duszpasterzy o. Edwarda Czermińskiego i o. Jerzego Szelmeczkę⁷⁶. Sprawę zamknięto w 1969 r., ponieważ: „dotychczasowa forma prowadzenia sprawy ze względów technicznych nie

⁷¹ AIPN BU 0202/2, t. 1, *Wniosek o wszczęcie sprawy obiektowej kryptonim „Organizatorzy” na placówki zakonów męskich jezuitów...*, Warszawa 8 VII 1972, k. 5.

⁷² AIPN BU 0202/2, t. 1, *Wniosek o zakończenie sprawy obiektowej*, Warszawa 27 V 1975, k. 13.

⁷³ AIPN BU 0608/277, *Plan przedsięwzięć operacyjnych w sprawie obiektowej krypt. „Bystry” nr rej. 0084/75 prowadzonej na Dom Zakonny OO Jezuitów w Kaliszu*, Kalisz 26 II 1977, k. 9-16 (pdf).

⁷⁴ AIPN BU 01283/1061, *Analiza wrogiej działalności zakonów w wojew. łódzkim*, [brak miejsca i daty], k. 318-326 (pdf).

⁷⁵ AIPN BU 0608/277, *Plan pracy na rok 1984 w sprawie obiektowej krypt. „Bystry”*, Łódź 7 VIII 1984, k. 73-80 (pdf).

⁷⁶ AIPN Lu 010/35, cz. 1, *Wniosek o przekwalifikowanie sprawy operacyjnej obserwacji nr 306 krypt. „Ciuchy” na sprawę operacyjnego rozpracowania [...]*, Lublin 18 IV 1962, k. 6 (pdf).

dawała pełnego i przejrzystego obrazu osób rozpracowywanych⁷⁷. W arkuszu informacyjnym dla późniejszej sprawy SOR wspomina się o tym, że o. Hubert był również figurantem „sprawy specjalnego rozpracowania” nr 2073 o krypt. „Ciuchy”, która była prowadzona przez Wydz. IV KWMO w Lublinie z powodu pojawiających się w jego działalności duszpasterskiej „elementów wrogich i politycznie szkodliwych”⁷⁸.

- W piśmie SB z Łodzi do MSW z roku 1963 znajduje się informacja, że gdy jezuita TW „Feliks” przebywał w Lublinie, był wykorzystywany do fragmentu „sprawy obiektowej” o krypt. „Bystry”. W 1963 r. został przeniesiony do Warszawy, gdzie miał nawiązać kontakt z SB z początkiem 1964 r.⁷⁹
- „Sprawa obiektowa” o krypt. „Barak” na DA KUL (1968-1973) o nr. 13318 – za kadencji o. Huberta Czumy i o. Andrzeja Koprowskiego, została założona przez Wydział IV KWMO w Lublinie. Obejmuje lata 1968-1974. Zakończono ją 8 sierpnia 1983 r.⁸⁰
- O. Hubert Czuma i o. Mieczysław Wołoszyn zostali włączeni do sprawy o krypt. „Omega” w czerwcu 1970 r.⁸¹ 7 sierpnia 1970 r. wpłynął wniosek o przekwalifikowanie „sprawy operacyjnej” (SO) krypt. „Barak” na „sprawę operacyjnego rozpracowania” (SOR) dotyczącą o. Huberta Czumy i o. Mieczysława Wołoszyna. SOR nie objęła dwóch pozostałych duszpasterzy: o. Jerzego Szelmeczkę i o. Bronisława Srokę⁸², stąd wniosek, że wcześniej wymienieni jezuici stanowili największe zagrożenie dla władzy.

W Bydgoszczy i Toruniu:

- Przez kilka dni w kwietniu 1970 r. SB w Bydgoszczy prowadziła „akcję obserwacyjną na obiekt” o krypt. „Wywrotka”. Celem akcji było udokumentowanie faktu wywiezienia góry gruzu z placu przykościelnego. Obserwację prowadzono w godz. 8.00-16.00, po czym ją przerywano do następnego dnia. 4 kwietnia operację zakończono, pomimo że sterta gruzu nadal pozostawała nietknięta⁸³.

⁷⁷ AIPN Lu 010/35, cz. 2, *Wniosek o przerejestrowanie sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Ciuchy” nr rej. 2073 i złożenia materiałów do archiwum Wydziału „C” KWMO w Lublinie*, Lublin 22 II 1969, k. 566 (pdf).

⁷⁸ AIPN BU 0608/278, *Arkusz informacyjny*, Radom 14 IX 1979, k. 11-14 (pdf).

⁷⁹ AIPN BU 01283/1109, [Do] *Naczelnik Wydziału I-ego Departamentu IV-ego MSW w Warszawie*, Łódź [brak daty dziennej] X 1963, k. 401-402 (pdf).

⁸⁰ Figuruje pod syg. AIPN Lu 018/173. Jednak ostatni dokument znajdujący się w tej jednostce archiwalnej wystawiony został 28 grudnia 1972 r.

⁸¹ AIPN Lu 018/173, [Do] *Dyrektor Biura Śledczego MSW w Warszawie*, Lublin 18 IX 1970, k. 113-119.

⁸² AIPN Lu 018/173, *Wniosek o przekwalifikowanie sprawy operacyjnej Krypt. „Barak” na sprawę operacyjnego rozpracowania dot. Następujących osób*, Lublin 7 VIII 1970, k. 105.

⁸³ AIPN By 069/1262, t. 1, *Komunikat z dnia 3 kwietnia 1970 r. dot.: prowadzenia obserwacji na obiekt ps. „Wywrotka” w Bydgoszczy, od godziny 9, 00 – 16, 00*, Bydgoszcz 3 IV 1970, k. 317; AIPN By 069/1262, t. 1, *Komunikat z dnia 4 kwietnia 1970 r. dot.: prowadzenia obserwacji na obiekt ps. „Wywrotka” w Bydgoszczy, od godziny 9, 00 – 16, 00*, Bydgoszcz 4 IV 1970, k. 318 (pdf).

- W lutym 1973 r. złożono w archiwum Wydziału „C” KW MO w Bydgoszczy materiały operacyjne, które chociaż były „zbyteczne w bieżącej pracy operacyjnej”, to „bez względu na ich wartość” wymagały przechowywania w archiwum. Zawierały „materiały nierejestrowane” od 29 sierpnia 1967 r. do 25 stycznia 1973 r., które były częścią „sprawy obiektowej” (1263/IV) dotyczącej jezuickiej parafii pw. Andrzeja Boboli w Bydgoszczy z lat 1967-1973. Liczyły dwa tomy akt⁸⁴.
- SOR o krypt. „Czarni” na jezuitów w Bydgoszczy w latach 1983-1986 o nr. rej. 21847 została założona przez Wydział IV KWMO w Bydgoszczy 4 lipca 1983 r. Podstawą wszczęcia był fakt nasilenia od grudnia 1980 r. przez niektórych jezuitów „pozareligijnej działalności”⁸⁵. Przebieg tej sprawy nadzorował Wydział V Departamentu IV MSW w Warszawie, informacje znalazły się w teczce „sprawy kontrolnej operacyjnego rozpracowania”, która się zachowała (nr rej. 82026)⁸⁶. W listopadzie 1986 r. Departament IV MSW zamknął „sprawę kontrolną operacyjnego rozpracowania” po uprzednim zamknięciu SOR przez Wydział IV WUSW w Bydgoszczy „z powodu wyeliminowania z działalności w/w placówki zakonnej negatywnej działalności politycznej”⁸⁷.

W Radomiu:

- Jezuiti radomscy od 1962 r. byli częścią „sprawy obiektowej” (SO) o krypt. „Bystrzy”. Kpt. T. Gębura z Wydziału III Grupy V KWMO ds. Bezpieczeństwa w Kielcach potrzebę jej założenia uzasadnił tym, że: „jezuiti pod osłoną kultu religijnego kontynuują szkodliwą, a w wielu wypadkach wyraźnie wrogą działalność”. „Sprawa obiektowa” miała doprowadzić do dokładniejszego rozpoznania jezuitów, „ich metod i form, jakimi się posługują”, celem skutecznego przeciwdziałania⁸⁸. Kpt. St. Ryrak, starszy inspektor Wydziału IV KWMO w Kielcach wnioskuje 3 listopada 1970 r. „o zaniechanie fragmentu sprawy obiektowej kryptonim »Bystrzy« nr rej. 554”. W uzasadnieniu napisał między innymi: „obecnie nie zachodzi konieczność prowadzenia tej sprawy, ponieważ założone są teuczki ewidencji operacyjnej na poszczególnych księży”. Zgodę na

⁸⁴ AIPN By 069/1262, t. 2, *Wniosek o złożenie materiałów w archiwum*, Bydgoszcz 6 II 1973, k. 387 (pdf).

⁸⁵ AIPN BU 0364/121, *Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego rozpracowania*, Bydgoszcz 1 VII 1983, k. 8-9 (pdf).

⁸⁶ AIPN BU 0364/121, [Do] *Naczelnik Wydziału IV KWMO w Bydgoszczy*, Warszawa 20 VII 1983, k. 10 (pdf). Akta o sygnaturze (sygn.) AIPN BU 0364/121 posiadają kopię pod sygn. AIPN BU 0608/260.

⁸⁷ AIPN BU 0364/121, *Wniosek o zakończeniu sprawy kontrolnej operacyjnego rozpracowania*, Warszawa 4 XI 1986, k. 7 (pdf).

⁸⁸ AIPN Ki 014/1074, *Postanowienie o założeniu fragmentu sprawy obiektowej krypt. »Bystrzy« Nr rej. 3 na dom księży zakonnych Towarzystwa Jezusowego (Jezuitów) w Radomiu ul. Grodzka 10. m. 2, Kielce 3 I 1962, k. 6-7.*

zamknięcie tej sprawy i złożenie jej w archiwum wydał naczelnik Wydziału IV KWMO w Kielcach⁸⁹.

W Piotrkowie Trybunalskim:

- WUSW w Piotrkowie „w celu przeciwdziałania antysocjalistycznej działalności jezuitów i opozycji” złożyło w 1978 r. wniosek do Departamentu IV MSW w Warszawie o „założenie sprawy obiektowej o krypt. »Krzyżowcy« na kościół i klasztor jezuitów”. Kierownictwo Departamentu wyraziło na nią zgodę. Wydział IV SB KWMO w Piotrkowie Trybunalskim prowadził tę sprawę do 1980 r., po czym ją przerwał z powodu strajków Sierpnia 1980 r.⁹⁰

W Poznaniu:

- Por. K. Olszewski z Grupy V Wydziału III KWMO w Poznaniu w wykazie spraw prowadzonych na zakonników stwierdził, że prowadzono trzy „sprawy ewidencyjno-obszaryjne” na poznańskich jezuitów: od 11 października 1957 r. na o. Paulina Zabdyra, ponieważ był wpływową osobą wśród jezuitów i świeckich; od 6 maja 1958 r. na o. Antoniego Narela, gdyż działał w „Misji Wschodniej” i znany był z wrogich wystąpień; od 10 września 1959 r. na o. Juliana Piskorka z powodu aktywnej działalności: „na odcinku byłego Filareckiego Związku Elsów”⁹¹.

W Gdańsku i w Gdyni:

- W 1953 r. WUBP w Gdańsku usiłował pozyskać do „sprawy obiektowej” na jezuitów w Gdańsku eks-jezuitę o krypt. „Organista”, który utrzymywał dobre kontakty z zakonnikami. Również w tym samym roku planowano werbunek osoby o krypt. „Nauczyciel”, który był członkiem zakonu, do „sprawy obiektowej” dotyczącej jezuitów w Gdyni⁹².
- Wydział III WUdsBP w Gdańsku prowadził w 1956 r. dwie „sprawy ewidencyjno-obszaryjne” o numerach 322/55 i 311/55 na dwóch wpływowych i znanych jezuitów. Do każdej sprawy wydelegowano po jednym informatorze. Wydział VI WUdsBP w Gdańsku rozpracowywał jednego jezuitę w ramach tej sprawy, ale był to zakonnik, który miał kontakt ze szpiegami i zbierał informacje państwowe. Istniały „perspektywy rozpracowania działalności w/w”⁹³ Kpt. A. Świerczyński,

⁸⁹ AIPN Ki 014/1074, *Wniosek o zaniechanie fragmentu sprawy obiektowej kryptonim „Bystrzy” nr rej. 554*, Kielce 3 XI 1970, k. 139.

⁹⁰ AIPN BU 001708/3534, T. Rozwandowicz, *Formy i metody wykorzystania kościoła przez opozycję na przykładzie klasztoru jezuitów w Piotrkowie Trybunalskim w latach 1982-1986*. Praca dyplomowa napisana pod kierownictwem naukowym ppłk. mgr. W. Graczyńskiego, Wyższa Szkoła Oficerska im. F. Dzierżyńskiego, Legionowo 1989, s. 51-52.

⁹¹ AIPN BU 01283/1069, *Wykaz spraw na zakonników, prowadzonych przez grupę V Wydziału III oraz podległe jednostki terenowe*, Poznań 21 X 1959, k. 66-67 (pdf).

⁹² AIPN BU 01283/1109, *Wyciąg ze sprawozdania WUBP Gdańsk za m-c sierpień 1953 r.*, [brak miejsca i daty], k. 144 (pdf).

⁹³ AIPN BU 01283/1061, *Analiza wrogiej działalności zakonów na terenie woj. gdańskiego za rok 1955*, Gdańsk 2 III 1956, k. 43-57 (pdf); AIPN BU 01283/1062, *Stan pracy na odcinku rozpracowanie wrogiej działalności zakonów*, [brak miejsca i daty], k. 288-303 (pdf); AIPN BU 01283/1062, *Sprawy*

zastępca naczelnika Wydziału III KMMO w Gdańsku, w piśmie z 1959 r. do Naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW w Warszawie informował, że kierował dwoma „sprawami ewidencyjno-obszaryjnymi” na dwóch jezuitów. Pierwsza została założona 15 czerwca 1955 r. na o. Franciszka Przybylskiego z powodu jego kazań krytykujących ustrój PRL. Drugą sprawę prowadzono od 25 lipca 1957 r. na duszpasterza akademickiego o. Edwarda Czermińskiego z powodu jego: „wrogiej działalności wśród młodzieży”⁹⁴.

- SO „Jantar” została założona na jezuitów w Gdańsku. Wzmianka o niej znajduje się w notatce służbowej z 1984 r.⁹⁵

W Szczecinie:

- Tomasz Błaszak podaje, że w Wydział IV KWMO MO/WUSW w Szczecinie w latach 1962-1989 prowadził na jezuitów „sprawę obiektową” o krypt. „Inkwizytor”. Z lektury zapisów ewidencyjno-archiwalnych wynika, iż te materiały zostały zniszczone w 1989 r.⁹⁶

Zakończenie

Powyższy wykaz obejmuje jedynie sprawy operacyjne zamieszczone według kolejności placówek zamieszczonej w rozdziale VI w dysertacji doktorskiej⁹⁷. Biorąc pod uwagę liczbę prowadzonych spraw w 1955 r. a wymienionych na początku artykułu za KdsBP, możemy zakładać, że tego rodzaju spraw było o wiele więcej. Po 1963 r. w dużej mierze Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księdza (TEOK) zastąpiła „sprawy operacyjnego sprawdzenia”, „obszaryj” czy „ewidencyj” zakładane na duchownych. Na pierwsze miejsce wysunęły się wtedy „sprawy obiektowe” i „sprawy operacyjnego rozpracowania”⁹⁸.

Brak dokumentacji np. SOR w odniesieniu do konkretnego jezuita nie oznacza jednak, że nie występował on w innej dokumentacji operacyjnej SB. Po drugie, nie wiemy dokładnie, ile takich SOR-ów założono na jezuitów z Prowincji

agenturalnego sprawdzenia, [brak miejsca i daty], k. 49-52 (pdf).

⁹⁴ AIPN BU 01283/1069, *Do Naczelnika Wydziału V-ego Dep. III-ego MSW w Warszawie*, Gdańsk 21 XII 1959, k. 20-21 (pdf).

⁹⁵ AIPN BU 01283/1126, *Notatka służbowa*, Gdańsk 20 IV 1984, k. 48-49 (pdf).

⁹⁶ T. Błaszak, *Wydz. IV KWMO MO/WUSW w Szczecinie w latach 1962-1989 (struktura, kadry, działalność)*, w: *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945-1989*, red. ks. T. Ceynowa - P. Knap, Szczecin 2010, s. 51-65.

⁹⁷ Zob. M. Ihnatowicz, *Prowincja Wielkopolska-Mazowiecka Jezuitów w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa (1945-1989)*. Praca doktorska wykonana w Instytucie Historii pod kierunkiem dr. hab. Bogusława Górki, prof. UG, Uniwersytet Gdański Wydział Historyczny, Gdańsk 2015, s. 285-551.

⁹⁸ Zob. E. Zając, *TEOK, TEOB, TEOP, czyli inwigilacja permanentna*, w: R. Dyrz i in., *Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księdza. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, Kraków 2009, s. 25-68.

Wielkopolsko-Mazowieckiej. Z dokumentacji przez nas przejranej wynika, że założono ich więcej, ale niestety, te, które były w polu naszego zainteresowania, nie przetrwały w postaci fizycznej. Niektóre przetrwały jedynie w postaci szczątkowej, jak np. SOR na Przemysławu Nagórskiego.

Zakładanie SOR na jezuitów w typie o. Stefana Miecznikowskiego, o. Huberta Czumy oraz o. Stefana Dzierżka czy domu w Bydgoszczy świadczy o tym, że te osoby a nawet cała wspólnota zakonna uznane zostały przez SB za szczególnie niebezpieczne dla władz.

Bibliografia

Archiwalia:

Archiwum Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy (AIPN By): 069/1262, t. 1-2 (pdf).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach (AIPN Ki): 014/1074; 015/730, t. 4.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie (AIPN Lu): 010/35, cz.1- 2 (pdf); 018/173; 020/331.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN BU): 01283/40 (pdf); 01283/1061 (pdf); 01283/1062 (pdf); 01283/1063 (pdf); 01283/1069 (pdf); 01283/1100 (pdf); 01283/1102 (pdf); 01283/1105 (pdf); 01283/1106 (pdf); 01283/1107, cz. 2 (pdf); 01283/1109 (pdf); 01283/1122 (pdf); 01283/1126 (pdf); 001708/3534 (pdf); 0608/278 (pdf); 0364/121 (pdf); 01283/1065, cz. 1 (pdf); 0608/277 (pdf); 0202/2, t. 1; 01283/903 (pdf).

Opracowania:

Błaszak, T., *Wyd. IV KWMO MO/WUSW w Szczecinie w latach 1962-1989 (struktura, kadry, działalność)*, w: *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945-1989*, red. ks. T. Ceynowa - P. Knap, Szczecin 2010, s. 51-65.

Cenkiewicz, S., *Anna Solidarność. Życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki (1929-2010)*, Poznań 2010.

Chinciński, T., *Aparat bezpieczeństwa wobec zakonu jezuitów w Toruniu i Bydgoszczy w latach 1945-1989. Metody pracy operacyjnej i strategia działania*, „Ateneum Kapłańskie” 144 (2005), s. 6-26.

Graczyk, R., *Tropem SB. Jak czytać teczki*, Kraków 2007.

Ihnatowicz, M., *Prowincja Wielkopolska-Mazowiecka Jezuitów w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa (1945-1989)*. Praca doktorska wykonana w Instytucie Historii pod kierunkiem dr. hab. Bogusława Górki, prof. UG, Uniwersytet Gdański Wydział Historyczny, Gdańsk 2015.

Kamiński, Ł., *Lingua securitatis*, w: *Wokół teczek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006, s. 393-397.

Musiał, F., *Podręcznik bezpieki, Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970-1989)*, Kraków 2007.

Ruzikowski, T., *Wstęp*, w: *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945-1989)*, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 4-22.

Wąsowicz, J., *Jak gdańska SB inwigilowała duszpasterstwa stanowo-zawodowe. Kryptonim „Niwa”*, w: *Kościół w godzinie próby 1945-1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, red. T. Balon-Mrocza - J. Szarek, Kraków 2006, s. 354-363.

Zajęc, E., *TEOK, TEOB, TEOP, czyli inwigilacja permanentna*, w: R. Dyrzc i in., *Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księżda. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, Kraków 2009, s. 25-68.